

A j-ly-es szavak tanításának gyakorlati vonatkozásai

a csapatom tagjai más tantárgyi versenyekben is érdekeltek, ezért jól jön nekik a segítség. Számítógépes formában mindig elkészítem a megadott téma kivonatát, különböző táblázatokkal, prezentációkkal próbálok megkönnyíteni a dolgukat. Tapasztalatom, hogy tíz-tizenöt évvel ezelőtt a versenyzők még nem igényeltek annyi kész anyagot, mint manapság – sokkal jobban tudtak hallás után jegyzetelni, illetve általában jóval olvasottabbak voltak. Az adott történelmi korszakot részre bontva beszéljük meg. Kezdetben nekem jut nagyobb szerep, de ahogy haladunk az időben, úgy kapnak egyre nagyobb teret a diákok. Mivel a Katedra Történelemverseny országos döntője nagyjából írásbeli feladatok megoldásából áll, a felkészülés utolsó fázisában feladatlapok sokaságát oldják meg a versenyzők. A felkészítő egyik legfontosabb dolga eltalálni a versenygesztorának gondolkodásmódját – ő mit tarthat fontosnak a tengeri anyagtól. Ennek fényében készülnek a „próbatesztek”. Különösen nagy figyelmet szentelnek a vaktérképek gyakorlásának. Bár a legutolsó versenyen ilyen nem volt, korábban sok vetélkedő végkimenetelét döntötte el a „*Ki vagyok én?*” című feladat. Itt négy-öt információból kell kitalálni az adott történelmi korszak egy-egy híres személyiségének nevét. A felkészüléskor ennek gyakorlására szintén nagy hangsúlyt fektetnek. Még akkor is, ha ez tulajdonképpen sőtétben tapogatózás, mert azt már azért tényleg nehéz eltalálni, hogy több tíz lehetséges személyből a feladatok összeállítója kiket fog kiválasztani – s hozzájuk melyik négy-öt információt rendel.

Nagyjából ezek azok a problémák, amelyekkel egy-egy verseny kapcsán a felkészítő szembesül. Nekem és a tanítványaimnak a vázolt stratégia eddig bevált. Valamennyi verseny döntőjének résztvevői voltunk, s csak a 2007/2008-as tanévben fordult elő, hogy egyik csapatom sem állhatott fel a képzeletbeli dobogóra. Az viszont minden idők legkiegyensúlyozottabb versenye volt: az első és negyedik helyezetteket mindössze három pont választotta el egymástól.

Bevezetés

Az anyanyelvi nevelés egyik területe a helyesírás tanítása. Napjainkban gyakran elhangzik, baj van a helyesírás színvonalával. Egyre több az írásszavarral küszködő gyermek. Ehhez a jelenséghez hozzájárul az írás eszközszerű használatának korai erőltetése, az írás anyag külső alakja, a különböző képességek, készségek, mint pl.: az akarat, az igényesség, a fegyelem az emlékezet és a figyelem összpontosításának vagy megosztásának hiánya.

Írásom célja, hogy bemutassam azokat a jól bevált gyakorlatokat, amelyek segítettek, illetve segítik tanítványaim helyesírásának javulását, a helyesírási készségfejlesztést szolgálják, és aktív tanulást eredményeznek.

A j hang kétféle jelölése

A j hang jelölésére két betűt használunk: a j-t és ly-t. Valamikor az ly egy jésített l-féle hangot rögzített. Olykor – főleg idegen szavakban – y is állhat a j hangértékében. Napjainkban a magyar nyelvterület legnagyobb részén j-t ejtenek az ly-nal írt esetekben. A ly-t tartalmazó szavakban a hagyomány szerinti írásmód érvényesül.

Így tanítom a j-ly-es szavakat az 5. évfolyamban

A j-ly-es szavak helyesírása gyakran okoz komoly fejtörést alkalmazható szabályok híján. Ezért minden évfolyamban – különösen 5.-ben – kellő hangsúlyt fektetnek helyesírásuk tanítására és tanulására.

Az 5. évfolyamban a hangtani ismeretek tanításakor részletesebben – több tanítási órán –, a nyelvtanórák tananyagától függően pedig a tanítási-tanulási folyamat egy-egy szakaszában érdekes, játékos feladatokkal felelevenítjük, rendszerezjük, bővítjük eddigi ismereteinket.

Helyesírásuk elsajátításában az segít, ha a szó képét „lefényképezzük” és emlékezetbe vessük. A memorizálás tanításakor nem elég a szavakat egyszerű leírni, ugyanis ez nem eredményes tartós emlékezetbe vésést. A szó

helyes írásformáját minél többszöri, de egyénenként változó számú leírással gyakoroltatom. A többszöri gyakorlás mellett időt hagyok, hogy a szó helyes írásképe tartósan berögződjön a tanulók emlékezetébe.

A szavakat meghatározott időre jól látható helyre, az osztályterem falára kifüggesztem. Emlékezetből írhatunk szavakat, szókapcsolatokat és mondatokat. Ha szókapcsolatot tanítok, ügyelek arra, hogy az egyik tagja könnyű helyesírású szó legyen, ugyanis ez a szó segíti előhívni a szókapcsolat másik nehezebb szavát. Pl. A következő szókapcsolatot tanítom: bájos Hajnalka. A Hajnalka szó lesz a hívószó. Megjegyezzük ennek a szónak a helyesírását, hogy később eszünkbe jusson, hogy a bájos szót a Hajnalka mintájára j-vel írjuk. Fontos, hogy a helyesírást gyakoroltató mondatokban is legyen egy könnyebb szó, amely előhívja a mondatban levő nehezebb helyesírású szavak írásmódját.

A vizuális típusú gyerekeknek megkönnyítem a tanulást, ha a rajzokhoz írok a megfelelő szót. Egy-egy szó memorizálása akkor eredményes, ha minél több tevékenységet kötök hozzá. A mozgásos gyakorlatok igen közkedveltek tanítványaim körében pl. a párkérés. Mindenki húz egy szókártyát, és sétálás közben keresi a párját.

A példaanyagok összeállításakor igyekszem olyan érdekes és játékos feladatokat választani, amelyek segítik a helyesírás-tanuláshoz való pozitív viszony kialakítását.

Szókapcsolatok tanítása

■ Pótoljátok a hiányos szavakat a megfelelő j-ly-s betűvel! Segítenek a szószerkezetek hívószavai.

■ bá...os **Hajnalka**, moso...gós **Orsolya**, szila... **József**, dö...fős **kölyök**, hömpö...gő **Ipoly**, m...a **Mihály**, bu...dosó **juhász**

■ Ellenőrizték a helyesírásukat!

■ Írjátok be a hibásan írt szókapcsolatokat A nehéz szavak szótárába!

■ Hangoztassuk középhangerővel a szókapcsolatokat!

■ Jegyezzetek meg minél többet a szószerkezetek közül!

■ Írjátok le őket emlékezetből, majd ellenőrizték helyesírásukat!

Mondatok tanítása

■ Olvassátok a mondatokat kb. 5 perccig!

■ Tanuljatok meg közülük minél többet!

■ Versenyezzetek: ki tud több mondatot emlékezetből helyesen leírni!

■ Példamondatok: **A bajnok riccsajozik a kajakban. Az újonc tolvajt lesújtotta a sejtelmes jóslat. A kajla bajszos vājár tejfőlös tarját majszol. A szilaj papagáj megjédte a lakájtól.**

Ezeket a példamondatokat gyakorlásra alkalmaztam, amikor a szavak toldalékolását tanítottam, közben gyakoroltuk a j-ly-s szavak helyesírását is. A tanulóknak a következő feladatokat kellett elvégezniük.

■ Gyűjtsetek a mondatokból: ragos főnevet (4), képzett szót (3), múlt idejű igét (1)!

■ Bontsátok a szavakat szóelemeire!

Sarkított mondatok tanítása

Új ismeretet feldolgozó órán megismerkedtünk a következő szavakkal: **Hej-hely; szabja-szablya; sújt-súlyt; bojt-bolyt-boyt; csukja-csuklya**

A szavak helyesírásának elsajátítását a következő lépésekben tanítottam:

■ a szavak néma olvasása a tábláról

■ a szavak közös hangoztatása, szómagyarázata

■ szóbeli mondatalkotás frontálisan

■ mondatkiegészítés megadott szavakkal – önálló munka

■ ellenőrzés frontálisan

Feladat:

■ Egészítsétek ki a mondatokat a megadott szavakkal!

hej-hely: ... de sokat írtam!

Ez a ..... megfelelő.

bojt-bolyt-boyt: A sapkán van a .... . Láttam egy hangya..... .

A szállodában a vendég hívja a bo...t .

szabja-szablya: A ..... éles fegyver.

A szabó ..... a ruhát.

sújt-súlyt: A súlyemelő felemeli a sú.....t. Nagy csapást ..... haragjában.

csukja-csuklya: Kati hangosan .....az ajtót. Lehull fejről a ..... .

Sarkított mondatok tollbamondása mozgással

Az előző órán gyakorolt ismeretek ellenőrzése következtetett játékos, mozgásos tollbamondás írásával.

A tollbamondást négyfős csoportokban írták a tanulók. A csoport egyik tagja volt a diktáló, a többiek pedig írták a szöveget. Az osztály különböző pontjaira kifüggesztettem a szöveget. A diktáló ügyelt arra, hogy a szövegírók pontosan, hiba nélkül írják le a tollbamondás szövegét, azután javították egymás munkáját a diktáló irányításával. Játékos vidám szöveget választottam: **Hej, de kicsi ez a hely! Színpad előtt sűgőlyuk. Benne ül a sűgőjuk. Sűgja: hívd a szállodai boyt! Hiányzik a sapkáján a bolyt.**

Lottó

■ Keresd a meghatározásnak megfelelő szót! Írd a pontozott vonalra, a lottóban pedig X áthúzással jelöld!

■ Írd a szavak számát a keretbe!

1. Vontatóhajó (uszály)
2. Ravaszág (fortély)
3. A vízszint csökkenése a tengeren (apály)
4. Díszes pohár, régen a királyok ittak belőle (kehely)
5. Örömről kifejezése az arcon (mosoly)
6. Gerincrés (csigolya)

1 tavaly	2 csekély	3 zsvaj	4 kehely	5 sajog
6 moraj	7 apály	8 tuja	9 terebélyes	10 talaj
11 mosoly	12 szilaj	13 sőhaj	14 kacaj	15 kölyök
16 bólya	17 moly	18 uszály	19 lyukas	20 szója
21 süllyed	22 akadály	23 hömpölyög	24 esély	25 csigolya
26 óhaj	27 fortély	28 szakajtó	29 zörej	30 sajnos

A telitalálatos szelvény számai	18	27	7	4	11	25
---------------------------------	----	----	---	---	----	----

Játékos közmondásosdi

■ Egészítsd ki j-ly betűvel a szavakat!

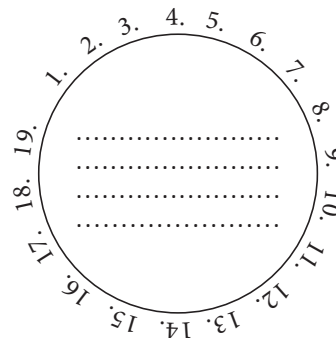
■ A szavak kezdőbetűjét a számozásnak megfelelően írd a kör szélére!

■ Olvasd össze a betűket! Jelöld álló egyenessel a szóhatárokat!

■ A kapott közmondást másold le a kör közepébe!

Megoldás: Jó tett helyébe jót várj!

1. ....eles	11. bó....a
2. óha....	12. eré....es
3. tu....a	13. ....egenye
4. erké....	14. óha....t
5. tel....es	15. tartá....
6. terebé....es	16. veszé....
7. hömpö....ög	17. állóhe....
8. engedé....	18. rá....a
9. ....ukaszt	19. ....ég
10. é....el	

Párgyűjtő memóriajáték

A tanulók a kártyákat írott felületükkel az asztalra fektetik. Minden csoporttag a megbeszélte sorrendben kettő kártyát fordít fel. Aki párt talál, az félreteszi a kártyákat, és újra ő következik. Ha nem találta el, újra visszateszi a helyére, és a társa következik. Az nyer, aki több párt gyűjt.

jégensikló	bab	halpénz	bolygó
paszuly	égitest	harkály	korcsolya
pikkely	tócsa	gulya	titok
fakopáncs	rejtély	szarvasmarhák	pocsolya

Cserebere-játék

■ Cseréld ki az aláhúzott szavakat rokon értelmű párjukra, melyekben -ly van!

■ A kapott új mondatot írd a pontozott vonalra!

• A szarvasmarhák csoportja a játékterén az itatóból iszik.

.....
(A gulya a pályán a vályúból iszik.)

• A vízszint emelkedése lesodorta a sokevezős, régi vitorlás hajót.

.....
(A dagály lesodorta a gályát.)

• A káros lepke megrágt a tarisznyát.

.....
(A moly megrágt a tarsolyt.)

• A kelepelő madár a nagy pataknál elkapta a csípős legyet.

.....
(A gólya a folyónál elkapta a böngyöt.)

Az előzőekben leírt három játékos feladat beiktatása az óra bevezető vagy akár a befejező szakaszában felkelti a tanulóknak az érdeklődést, növeli a lelkesedést, feloldja a tanulókat fáradtságérzetét, és ezzel alaposabb gyakorlást, készségfejlesztést eredményez.

Végezetül: Tudatosítsuk a tanulókkal, hogy kritikus szemléljék a környezetükben megjelenő írásbeli megnyilatkozásokat. Arra törekedjünk, hogy a tanítási órákon kiemelt szerepet kapjanak a helyesírási kézikönyvek önálló használata. Ezzel tanítványainkat önellenőrzésre és önművelődésre szoktatjuk.